

Ohel Yonah Menachem

Synagogue &
Community Center

Rabbi David Spektor

דוא"ל:

vaad@ohelyonah.com

אוהל יונה מנחם

בית כנסת
ומרכז קהילתי

הרב דוד ספקטור

אתר אינטרנט:

www.ohelyonah.com

דרשת שבת הגדול תשע"א מאת הרב דוד אברהם ספקטור בנושא :

פסח בזמן המקדש והיום...

הקדמה

שבת שלום.

אנחנו נמצאים בתוך ארבעת הימים בין י' בניסן ל"ד ניסן, שעליהם כתב הרב יעקב משה חרל"פ ש"י בהם הסגולה של **ארבעת הימים שבין יום הכיפורים לסוכות** והם ימי **הכנה** למצוות. וענין **ההכנה** נשגב מאד. "היום נתעסק קצת בהכנה הרוחנית לליל הסדר."

קרבן פסח

השיא של ליל הסדר הוא ב"נרצה" בשירת "לשנה הבאה בירושלים הבנויה". בהתלהבות. מה פירוש "הבנויה"? האם כבישי אספלט, רכבת קלה, ושכונות חדשות? כן, אבל ליותר מזה אנו מצפים, כפי שניסר בליל הסדר בהמשך באחד הפיוטים: "אדיר הוא יבנה **ביתו** בקרוב". השיא של "ירושלים הבנויה" הוא בנין ביתו, בית המקדש. אבל מה לליל הסדר ובנין ביתו, בית המקדש? התשובה היא: הקרבת קרבן פסח לא בבית הפרטי, בבמת יחיד אלא ביחד עם כל ישראל בבית ה'. וכך תפילתנו בסיום החלק הראשון של ליל הסדר: "ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים". ונשאלת השאלה: איך יתקיים החזון הגדול של הקרבת קרבן פסח ואכילתו ע"י כל ישראל ביחד בעידן המודרני ומה הן בינתיים ההשלכות המעשיות לליל הסדר שלנו, לעת עתה כאן בבית-שמש ולא בירושלים הבנויה?

קרבן פסח – מקרבן יחיד לקרבן ציבור

בתשובה לשאלות האלה, נפתח קודם בהגדרתו של קרבן פסח. האם זה קרבן יחיד או קרבן ציבור? לכאורה יש לו את שני האפיונים. מצד אחד הוא דומה לקרבן יחיד, כיון שהיחיד מחויב בהבאת קרבן פסח ואכילתו ביחד בחבורה של משפחה ושכנים. ומצד שני הוא דומה לקרבן ציבור, כיון שמקריבים אותו עם כל ישראל ביחד בירושלים.

בשאלה הזאת יש לכאורה מחלוקת בש"ס. במסכת יומא (נ.) מובא: "פסח דקרבן יחיד הוא". לעומת זה במסכת פסחים (עז.) מובא: "פסח ושאר קרבנות ציבור". ומזה משמע שפסח הוא קרבן ציבור. ומכריע בשאלה הזאת הרב יוסף דב סולוביצקי בספרו 'על התשובה' (עמ' 75): "קרבן פסח אינו אלא קרבן יחיד, אמנם הוא מובא בעת ובעונה אחת על ידי כל ישראל, אבל עובדה זו אינה עושה אותו קרבן ציבור. קרבן ציבור נלקח מתרומת הלשכה והבעלים שלו אינם היחידים, ואפילו יחידים אלה כוללים את כל ישראל, אלא (בעל קרבן הציבור הוא) אישיות אחת, יחידה שאנו קוראים לה: כנסת ישראל". לפי הרב סולוביצקי קרבן פסח הוא קרבן יחיד שהוא בעצם "קרבן שותפים, שמשתתפים בו ציבור גדול של בעלים" (ולכל אחד יש בו לפחות כזית), אבל הוא לא קרבן ציבור.

זה נכון, אבל עם כל זה קרבן פסח דומה לקרבן ציבור, כפי שכתבו התוספות במסכת פסחים (ע: ד"ה הא): "מפני שהוא בא בכנופיא (בחבורה) של אסיפת הרגל בזמנו, הוא **קרבן ציבור**". זאת אומרת שפורמאלית קרבן פסח הוא קרבן יחיד, אבל יש כאן תהליך שקרבן פסח הופך לקרבן שותפים וכמעט לקרבן ציבור. השנוי הוא לא רק בקרבן אלא גם באדם המקריב אותו. תוך כדי קיום המצוה הזאת, האדם הופך בהדרגה מאדם יחיד, שהוא נמצא כביכול בדרגת "קרבן יחיד", מאדם פרטי שהוא מרוכז רק בעצמו, אגוצנטרי לאדם שפניו לרבים לדרגת "קרבן שותפים", קודם הוא מתחבר לשותפיו, לחבורה שמורכבת לרוב ממשפחתו הרחבה ומשכניו, שכולם מנויים יחד אתו באהבה ובאחוה על השה הזה שמיועד לפסח. ואחר-כך בעלייתו לירושלים המעגל מתרחב עוד יותר והוא נפגש עם הציבור, ופניו לכלל ישראל. הוא עולה לדרגת קרבן ציבור. יש כאן תהליך נפלא של התמזגות היחיד עם החברה, עם כלל ישראל. כך תיאר מרן הרב קוק את הדברים בסידורו עולת הראיה (עולת ראה א, איזהו מקומן): "קרבן יחיד של כל אחד נחשב כקרבן ציבור – זהו **הענין** המתגלה בקרבן פסח. הכלל כולו... מתאחדת על ידי קדושת (קרבן) הפסח, ונעשית לאישיות יחידה ממש. קשר אמיץ זה... צריך הוא הזמנה מיוחדת... וזוהי פעולת המינוי על קרבן הפסח – ואינו נאכל אלא למנויו."

פסח בתנ"ך

בתנ"ך אנו מוצאים כמה עדויות היסטוריות על קיום עליה לרגל ואכילת קרבן פסח. נפתח בפסח הראשון, שהיה במצרים, בלילה לפני היציאה ממצרים. לפני-כן נחתו על המצריים עשר מכות,

אבל אף מכה לא איימה על היהודים. אדרבא כאשר היתה למשל מכת חושך אצל המצרים, היה לעומת זה אור אצל בני ישראל. שונה מזה היתה המכה האחרונה, מכת בכורות. מכה זו היתה גם איום על בכורי ישראל ועל זה שואל המהר"ל מפראג (גבורות ה', פרק ס', עמ' רסב): "למה תהיה מכה זאת (מכת בכורות גם) בישראל?" והוא משיב: "ש(במכת בכורות) המכה (עם פתח וצירי) היה הקב"ה בעצמו (ולא מלאך) ולפי כבודו וגדלו (של הקב"ה) היתה המכה (אמורה להיות) בכל (גם בבכורי המצרים וגם בכורי ישראל). ואם כן למה לא היתה המכה (בפועל גם) בבכורי ישראל?" (התשובה היא לפי המהר"ל): "כי ישראל הם לחלק הקב"ה בעצמו... (ולכן) צוה להם להקריב קרבן (פסח)... ובעבודה (הזו של קרבן פסח) הם (מראים שהם) שלו (של ה'), לכך לא הגיע להם מכת בכורות כלל." כך היה בפסח הראשון, בפסח מצרים. שנה לאחר-מכן במדבר סיני בשנה השנייה לצאתם מארץ מצרים גם הקריבו קרבן פסח, אבל אז התגלתה בעיה חדשה, כמסופר בפרשת בהעלותך (במדבר ט'): ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. מה עושים? תשובת ה' היא: בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו. זאת אומרת: פסח שני בי"ד אייר.

אחר-כך מסופר בספר יהושע (ה, י) שגם בכניסה לארץ עשו קרבן פסח: ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבבות יריחו.

בספר דברי הימים ב (פרק ל) מסופר על קרבן פסח שהתקיים בתקופת חזקיהו המלך עקב בעיות טהרה של הכוהנים רק בפסח שני, בי"ד אייר: וישלח יחזקיהו על כל ישראל... לבוא לבית ה' בירושלם לעשות פסח לה'.... וינעץ המלך... לעשות הפסח בחדש השני. כי לא יכלו לעשות בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם.

יותר מאוחר בתקופת המלך יואשיהו התקיימה הקרבת קרבן פסח בעם רב, כמסופר בספר מלכים ב(כג, כב): כי לא נעשה פסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה. מה היה מיוחד באותה שנה שלא נעשה כפסח הזה מימי השופטים? משיב על זה רש"י שתי תשובות: התשובה הראשונה היא, ש"לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנתקבצו בזה. ולאו דווקא מאז תקופת השופטים אלא מימי שמואל." והתשובה השניה היא: "לא נעשה כפסח הזה (מימי שמואל) לה' בירושלים, (כיון) משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות לשנים... (אבל מש) מלך עליהם יאשיהו ובאו כולם לירושלים (לפסח)." כל זה היה בתקופת בית ראשון.

ועל תקופת בית שני מסופר בספר עזרא (ו): ויעשו בני הגולה את הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון. ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה... ויעשו חג מצות שבעת ימים בשמחה. אבל מאז חורבן בית שני נשכחה מאיתנו מצות קרבן פסח.

פסח בעתיד

ומה יהיה בעתיד? איך יתקיים קרבן פסח בעידן המודרני? צי של אוטובוסים ממוזגים יעמדו בי"ד ניסן בצהריים ליד סופר הצלחה. לכל נהג יש רשימה של אלה שהזמינו באי-מייל מקום מראש דרך האינטרנט באתר "קרבן פסח בשמש". רק אותם מעלים לאוטובוסים, כיון שהפסח אינו נאכל אלא למינויו. על כל אוטובוס יש שלט לאיזו חבורה ההסעה מיועדת. על האוטובוס הראשון כתוב חבורת אוהל יונה מנחם, על האוטובוס השני כתוב חבורת חסידי סלונים, ועל האוטובוס השלישי כתוב באמהרית עולי חבש אתיופיה. השעה כבר 13.00 והסדרן סוגר את דלתות האוטובוסים, כיון שלפי שעון קיץ, הפסח ישחט בשעה 14.30 אחרי תמיד של בין הערביים והדרך אמנם לא ארוכה מבית שמש לירושלים, אבל לפי דיווחי התנועה של קול ישראל היא פקוקה והתנועה זוחלת באיטיות. צי האוטובוסים המלאים והמסובסדים ע"י מחלקת ספורט ושפ"ע של עיריית בית-שמש, מתחיל לנוע לכיוון ירושלים. ביציאה הצפונית, אחרי שעוברים את הגשר מעל הנהר הגדול, נחל שורק עם ריח הבשמים, אומרים ביחד תפילת הדרך בברכה. הלוויים שביניהם מוציאים את כלי הנגינה שלהם ומתחילים לנגן. בשבילם זו חזרה כללית להופעה המוזיקאלית שלהם במקדש בזמן אמירת הלל. אחרי שהאוטובוסים חונים בחניון הצנחנים ליד העיר העתיקה כולם עולים ברגל ונכנסים אחרי בדיקות ביטחוניות לרחבת העזרה על הר הבית. פתאום שמים לב: איפה יצחק הכהן משכונת שיינפלד בבית-שמש? הוא נעצר לבדיקה חוזרת בשער האלקטרוני של המקדש. מר לוי, השוער הראשי של משמרת המקדש עובר עוד פעם על גופו של יצחק הכהן עם גלאי מתכות ומוצא סכין חדה. "מה זה?" זה? זה סכין לשחיתת קרבן פסח!" "אין בעיה, תכנס וחג שמח!"

אחרי שחיתת הפסחים יוצא כל אחד עם פסחו על כתפו יחד עם המשפחה הולכים לחפש תנור פנוי לצליית הפסח. חני הבת הקטנה של אחת מהמשפחות שבאו מבית-שמש מתחילה לבכות. מה קרה חני, למה את בוכה? שואלת אמה. אני נורא מתרגשת וגם לא יודעת איפה נצלה עכשיו את השה ואיפה נאכל הערב בליל הסדר. אין לנו קרובים או אפילו חברים בירושלים! האמא מרגיעה את חני: אל תדאגי חני. ירושלים היא כעיר שחבורה לה יחדיו, זאת עיר שעושה כל ישראל חברים. במיוחד כאן ברובע היהודי בעיר העתיקה יש הרבה משפחות שהן מכניסי אורחים. אמא, תראי תראי יש כאן סדין לבן תלוי מעל הפלדלת של משפחת ירושלמי! מה קרה? האם הם מרימים ידיים? חני, איזה יופי! הגענו לכתובת הנכונה. זה בדיוק מה שכתוב בתוספתא(ברכות ד, ח): "מנהג גדול היה בירושלים, פורסים מטפחת על גבי פתח. כל זמן שהמטפחת פרוסה, אורחים נכנסים, נסתלקה המטפחת, אין רשות לאורחים להיכנס." "חבר'ה, קוראת אמא, קחו את הפסח על הכתפיים ונכנס לבית משפחת ירושלמי. ברוכים הבאים! מי אתם? אנחנו משפחת דר' יהושע בית השמשי משכונת שיינפלד, מבית שמש העתיקה. איזה יופי, שאנו זוכים לארח אתכם. תראה, כאן בחצר הכנו כבר תנור מיוחד לצליית הפסח. ובערב בליל הסדר אתם וכל החבורה שלכם תאכלו בסלון הגדול שלנו את הפסח שלכם עם מצות ומרור. יש לנו ב"ה סלון גדול ואנחנו נשב בפינת האוכל עם החבורה הירושלמית שלנו ונאכל הפסח עם המוזמנים שלנו. וכדי שלא נתבלבל בין החבורה שלכם מבית-שמש לבין החבורה הירושלמית שלנו עשינו מחיצה דקורטיבית של כלים נאים בינינו (פסחים ז, יג). תגידו

מי הילד הקטן אצלכם שיגיד "מה נשתנה". אני אני! איך קוראים לך? אני משה. איפה אתה לומד? אני בכיתה א' באורות בניס. כמה שאלות הכנת לליל הסדר, משה? אני יודע כל ארבעת השאלות של מה נשתנה בע"פ! זה מצוין, משה'ה, אבל כאן בירושלים יש עוד שאלה חמישית, שאני אלמד אותך עכשיו (פסחים י, ד): "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות... שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי, שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי." אתה האבא, אתה עורך את הסדר? אז כאן בירושלים זה לא כאילו אלא כאן זה קורה באמת. וכשאתה מקריא: "רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן: פסח... תשמע, כמו שאתה מרים את המצה ואומר "מצה זו" ובמרור אתה מרים את המרור ואומר "מרור זה", כך אצלנו בירושלים אתה מרים חלק מקרבן פסח ואומר "פסח זה". בסוף הערב אנו שרים את פרקי הלל בסגנון קרליבך על הגג. כן אתה שומע טוב. כל אנשי ירושלים והאורחים מכל רחבי הארץ עולים לגגות וכולם מיישרים מבט לכיוון הר הבית שרואים משם בגובה העיניים ושרים ביחד בסגנון קרליבך את פרקי ההלל. זו חוויה בלתי נשכחת לכל החיים בפרט בליל ט"ו ניסן, באמצע החודש באור ירח מלא. אצלנו, אצל הירושלמים זה הפך כבר לפתגם שאנחנו רגילים לומר בסלנג של ארמית (פסחים פה: פו.). "כזיתא פסחא (כזית מקרבן הפסח) והלילא פקע איגרא" (ואמירת הלל פוקע, שובר את הגג).

איזה מחזה נהדר, כאשר על גגות ירושלים עומדים כל ישראל ושרים ביחד הלל. זה היה השיא של ליל הסדר. אשרי עין ראתה כל אלה.

טעם הלכות קרבן פסח במקדש

יש בקרבן פסח כמה הלכות מיוחדות, שלא מופיעות בשאר קרבנות במקדש, כגון שצריך לאכול אותו צלי ולא מבושל, שאסור לשבור ממנו עצם ושצריך לאכול אותה בחבורה בבית אחד.

המהר"ל מפראג (גבורות ה' פרק ס', עמ' רסג) מסביר שכל ההלכות המיוחדות האלה, הם בעצם בשבילנו, מעין סדרת חינוך מזוהרת לאחדות, לאחדות ה' ולאחדות ישראל:

"היה כל העבודה הזאת (של קרבן פסח) בענין אחדות".

המהר"ל מראה את חשיבות האחדות לפחות בשבע הלכות הקשורות לקרבן פסח ונביא כאן שתי הלכות. [הלכה אחת היא] (שקרבן פסח הוא) "דוקא **שה ולא עגל**", כי שה לדקותו נחשב אחד לגמרי.

ועוד טעם למה (קרבן פסח הוא) שה, מפני שעל דברי הנביא ירמיהו (נ, יז) **שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל**, אמרו חז"ל במדרש (ויקרא רבא פ"ד): למה נמשלו ישראל לשה? מה שה, אם הוא לוקה באחד מאבריו, כולו מרגיש (כאב בכל גופו), אף (בנמשל) ישראל אחד חוטא, וכל ישראל היו מרגישים. "זאת אומרת שהשה מסמל את אחדות ישראל ושכל ישראל ערבים זה לזה)

[ועוד הלכה מיוחדת בקרבן פסח]: 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל כי אם **צלי אש**'. כי (על ידי) הבישול במים... חלקיו מתפרדים ומתחלקים, אבל צלי אש, מכח האש אדרבא נעשה הבשר **אחד**, כי האש מוציאה את הרוטב ונעשה הבשר קשה **ואחד**.... וכל זה מורה (ומלמד) (על חשיבות) האחדות שראוי שיהיה קרבן אחד אל השם יתברך שהוא אחד."

ומסכם המהר"ל: "**כלל הדבר** : "...העבודה הזאת (של קרבן פסח) שיש לישראל היא **מצד האחדות** שהוא יתברך אחד ולכך בחר באומה יחידה" (זאת אומרת בעם אחד, בעם ישראל ולא בשאר אומות העולם).

מקרבן פסח אנו יכולים ללמוד לליל הסדר שלנו לפחות שני דברים: [1] מצוה להדגיש את נושא אחדות ישראל בליל הסדר ובימינו אם לא ע"י קרבן פסח, אז לפחות ע"י הזמנת אורחים מכל ארבעת הבנים בעם ישראל ולא רק את הבן החכם, אלא גם את הבן שאינו יודע לשאול, גם את הבן עם העגיל באוזן ולמחמירים גם עם נזם באף. [2] יש ללמוד מהיות קרבן פסח שה, את הנמשל של "שה פזורה ישראל": להרגיש מה שעובר על אברים אחרים בישראל ובפרט להרגיש את צער הגלות והשבי של יונתן פולרד וגלעד שליט ויפה להשאיר להם שני כסאות פנויים ליד שולחן הסדר ולשיר בכוונה גדולה בסוף הסדר ב"נרצה": "פדויים לציון ברנה".

אמירת סדר קרבן פסח ביי"ד ניסן

נְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ- אומר הנביא הושע(יד, ג). עכשיו שאין מקדש, יש שנוהגים לומר סדר קרבן פסח בערב פסח, ביי"ד ניסן אחרי חצות היום ויש שנוהגים לומר אותו ליד שריד בית מקדשנו, ליד הכותל המערבי. וכך נהג מרן הרב קוק מידי שנה ובסיום סדר קרבן פסח היה אומר בהתרגשות את תפילת מלך רחמן מתפילת שלושת הרגלים והיה מאריך בה: "בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו" והיה מוסיף גם תפילת "ותן פחדך" מתפילת ראש השנה.

פעם בשבוע מן הכותל בא לקראתו הרב יוסף חיים זוננפלד רבה של העדה החרדית. הרב קוק הזדרז והקדים וברך אותו בברכת חג כשר ושמח והרב יוסף חיים זוננפלד השיב לו: "אני מברך אותו שלשנה הבאה אראהו שוב כאן, כשהוא טובל רגליו היחפות בדם!" (של קרבן פסח).

הקרבת קרבן פסח בזמן הזה

השנה יש התארגנות מעניינת בענין קרבן פסח. כמה בעלי עדרים של שה וגדי התחייבו לא לשים עד אחרי יי"ד ניסן חתיכת פלסטיק לסימון באזני הצאן, כיון שסימון זה הופך אותם לבעלי מום ופוסל אותם לקרבן. וכן התחייבו אותם בעלי העדרים שלא למכור ולא לשחוט אותם עד פסח ולשומרם לצורך קרבן פסח וכן לאפשר ביקורת מ"י עד יי"ד ניסן כדי לראות אם הם אינם בעלי מום וכשרים לקרבן פסח.

ב-12 ש' בלבד אפשר להיות מנוי על קרבן פסח כחלק מחבורה ולקבל כזית מקרבן הפסח לסעודת ליל הסדר בירושלים, לא כולל אירוח ופנסיון מלא. במדה ולא יהיה קרבן פסח השנה, הכסף הזה נתרם למקום שלומדים בו הלכות המקדש. כל זה מעניין ומרגש, אבל החידוש היותר גדול הוא שהפעם אין זו יוזמה של גוף מגזרי סקטורלי אלא של קשת מאוד רחבה של רבנים, הן מהציבור החרדי והן מהציבור הדתי לאומי, שהצליחו הפעם להתאחד סביב קול קורא לחידוש קרבן פסח, כמו שנאמר (שמות יב, ו) וְנִשְׁחַטוּ אוֹתוֹ כָּל קָהָל

עֲדַת יִשְׂרָאֵל. מהצד החרדי חתמו שם הרב חיים קנייבסקי והרב שמואל אוירבאך והרב אדלשטיין ראש ישיבת פונובין והרב יצחק זילברשטיין, רב שכונת רמת אלחנן בבני ברק והאדמו"ר מערלוי. ומצד הדתי הלאומי חתמו הרב חיים דרוקמן ראש ישיבות בני עקיבא, הרב שמואל אליהו רבה של צפת ועוד תלמידי הרב שלמה זלמן אוירבך: הרב נבנצאל, והרב זלמן נחמיה גולדברג והרב של רחובות והחורבה בירושלים: הרב שמחה קוק.

האם אין אלה ימות המשיח: כאשר רבנים ממגזרים שונים ולפעמים מנוגדים מאד, מתאחדים הפעם סביב קרבן פסח, במקום שנאת חנם שבגללה נחרב המקדש ונפסק קרבן פסח!!

הלכות הקשורות לקרבן פסח ואי הקרבתו היום

ר' לוי יצחק מברדיצבוב כתב על ההזמנה לחתונה שלו שהיא תתקיים בירושלים, אבל במידה שהמשיח לא יבוא היא תתקיים בברדיצבוב. גם אנו מצפים לישועה, אבל אם לא תהיה אפשרות הלכתית ומעשית לקיים השנה הקרבת קרבן פסח ביי"ד אחרי חצות בירושלים, נקיים השנה את ליל הסדר בבית-שמש.

ואז עם כל השאיפה שלנו לבנין המקדש ולקרבן פסח, אנו נוהרים לא להקדים את המאוחר ולכן לעת עתה מקפידים לא לתת את הרושם כאילו אנו כבר בירושלים העתיקה, יחד עם כל ישראל אוכלים קרבן פסח עם מצות ומרור ושרים הלל כאיש אחד בלב אחד על גגות העיר העתיקה מול הר בית ה'. המצב הזה דומה למה שנפסק בשלחן ערוך יורה דעה סימן קמא סעיף ח: "לא יעשה בית, תבנית היכל ... מנורה, תבנית מנורה. אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמונה, אבל של שבעה לא יעשה לה." ונשאל בחנוכה תרפ"ה הרב קוק, מה הטעם, הרי אמרו חכמינו ז"ל שיש לעשות זכר למקדש? והוא השיב: "הואיל ונצטוונו על מורא מקדש, נאסר עלינו לעשות בתים דמויי היכל ועזרה וכלים דמויי שלחן ומנורה משום **מורא מקדש**." (מועדי ראיה קסז)

זאת אומרת שלא רק במקדש עצמו יש חיוב ומקדש'י תיכאז (פ' קדושים, ויקרא יט, ל), אלא אפילו אם נמצאים במרחק גדול ממנו. אין תחליף למקדש ורק שם יש היכל ומנורה ורק שם יקריבו פסח בבוא הזמן. לכן יש כמה הלכות מעשיות היום הקשורות לקרבן פסח, שמזכירות לנו שאין לנו קרבן פסח ואנו רק בציפייה לחידושו.

וכך נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תסט, סעיף א): "אסור לומר על שום בהמה, בין חיה בין שחוטה; בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ, אלא יאמר: בשר זה **ליום טוב**." ועל זה יש להקפיד בקניות בסופר במחלקת בשר טרי ולומר: 'בשר זה לחג' ולא לומר 'בשר זה פסח'. בע"ה עוד יבוא היום ונאמר על גדי: 'זה לפסח' ונאכל אותו צלוי בחבורה בהר הבית בירושלים.

ועוד מובא בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תעו, סעיף א): "מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר(קרבן) פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שם צלוי כולו כאחד בלילה זה, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ."

ושם בסעי' ב' ממשיך השלחן ערוך ומרחיב את האסור של אכילת בשר צלוי גם לסוגי בשר אחרים: "אפילו בשר עגל ועוף, כל דבר שטעון שחיטה, אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול צלי."

ומכריע שם המגן אברהם שמובא במשנה ברורה ס"ק א': "ובאלו ארצות (של מנהג האשכנזים) אין נוהגין לאכול צלי בשני לילות (כמו בחו"ל שיש ליל סדר שני) ואפילו צלי קידר, שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו." מכל מקום נפסק במשנה ברורה (תעו, ס"ק א): "אם היה צלוי ואחר-כך בשלו, מותר לכל." (אפילו לאשכנזים)

ומגדיר שם בשערי תשובה (תעו, ס"ק א' בשם מחזיק ברכה) מה נקרא מבושל: "כל דבר שבקדירה שיש בו מרק, אע"פ שאחר-כך מצטמק(מתאדה) ולא נשאר לחלוות של מרק, אינו צלוי אלא תבשיל ומותר." ועוד כותב הרמ"א (אורח חיים סימן תעו, סעיף ב): "נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים...זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח."

אכילת האפיקומן הוא זכר לקרבן פסח כפי שכותב השלחן ערוך(תעו, א): "לאחר גמר כל הסעודה אוכלים מהמצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע... ויהא זהיר לאכול קודם חצות." ומסביר במשנה ברורה (שם ס"ק ו) למה לפני חצות: "שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכול בזמן פסח והפסח אינו נאכל אלא עד חצות."

במרכזו של שלחן ליל הסדר יש קערת ליל הסדר עם הזכר לקרבן פסח, כפי שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תעג סעיף ד): "מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלשה מצות ומרור וחרוסת וקרפס או ירק אחר (וחומץ או מי מלח) ושני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה. ומוסיף הרמ"א: הגה: והבשר נהגו שיהיה **זרוע**, ונהגו שהבשר יהיה **צלי** על הגחלים והביצה תהיה מבושלת. והוא הדין **צלויה**, וכן נוהגין בעירנו." ובמשנה ברורה שם (ס"ק כז) כתב: "יהיה מעט בשר על הזרוע שהוא זכר לבשר קרבן פסח." (ס"ק כח) "יהיה צלי ולא מבושל, זכר לקרבן פסח." ומה עושים עם הזרוע? כתב על זה חיי אדם(כלל קל, סעי' ו): "צריך לאכול הזרוע **ביום** ראשון (ביום), אבל לא בלילה, שאין אוכלים צלי בלילה." והביצה אף שהיא צלויה מותר(לאכול בלילה).

היום אין להרים בשר שעל הקערה כדי להסביר לילדים, כפי שכתב במשנה ברורה סימן תעג ס"ק עב: "כשיגיע לפסח שהיו אבותינו וכו' **לא** יאחז בידו הבשר שהוא זכר לפסח דהוי כמגביה קדשים בחוץ דנראה מזה שהקדישו לפסח". אבל מוסיף בבאר היטב שם ס"ק כה: "מכל מקום יסתכל בו." כנראה שהסתכלות זו מעוררת את הציפייה והתשוקה לבנין המקדש וחידוש העבודה שבו, שכולל גם הבאת קרבן פסח.

חטיפי קטניות

רבים שואלים בענין קטניות.האם שמן קטניות מותר לאשכנזים וכן אם ממתקים וחטיפים שכתוב עליהם לאוכלי קטניות בלבד מותרים לאשכנזים. בשבת האחרונה נתתי על זה כאן שיעור ונחזור עכשיו רק על המסקנות הלכה למעשה. שמן כותנה (שלא כמנחת יצחק) ושמן קנולה ומוצרים שיש בהם ליצטין (ע' שו"ת דבר חבורן סי' תקד) מותר לאשכנזים לאכול בפסח מפני שהגרעינים האלה הם מאכל בהמה ולא מאכל

אדם ואין על זה גזרת הקטניות. ולגבי שוקולדים וחטיפים שכתוב עליהם לאוכלי קטניות בלבד, אסור לאשכנזים לאכול אותם, כיון שאין עליהם השגחה של רבנים שנוהגים כרמ"א שמעידה על לפחות שלושה דברים בהתאם לפסקו של הרב יצחק אלחנן ספקטור בשו"ת באר יצחק: 1] ייצור החטיף או השוקולד היה לפני פסח, שאז הקטניות היו עוד מותרות ולכן אין כאן ביטול איסור לכתחילה 2] הקטניות הם מיעוט במוצר ואז יש דין ביטול ברוב (מ"ב תנג, ס"ק ט) וכל המוצר מותר 3] הקטניות היו בתחילת הייצור במצב נוזלי או טחון כמו קמח שדינו כלח (רמ"א תמז, ד ומ"ב ס"ק לב) ולכן אין כאן גם לאשכנזים דין חוזר ונייעור (האיסור מחדש בפסח) ומיעוט שמן קטניות שהוכנס לפני פסח לחטיף או לשוקולד מותר. כל זה בהתאם לפסקו של הרב יצחק אלחנן ספקטור בשו"ת באר יצחק (או"ח סי' יא, שלא כנשמת אדם) שמתיר לפסח משקה יי"ש שנעשה לפני פסח ויש בו מיעוט כוסמת(שזו קטנית ולא כוסמין מחמשת מיני דגן). אמנם לדעת מרן הרב קוק שהתיר(שו"ת אורח משפט קט-קיא) בזמנו ביפו שמן שומשמן לפסח בכבישה יבשה יש להוסיף לתעודת ההשגחה שאין כאן מים כלל אלא רק שמן קטניות, שלפני-כן ביררו וניקו היטב מגרעיני תבואה. למיטב ידיעתי אין לעת עתה השגחות כאלה ולכן חטיפים ושוקולדים שכתוב עליהם לאוכלי קטניות בלבד, אסורים לאשכנזים.

רבים אוכלים גרעיני קינואה מבושלים מטעמי בריאות וזה מותר (הרב אביגדור נבנצל שליט"א בע"פ) אחרי בירור וניקוי מגרעיני תבואה.

תרופות לפסח

רבים שואלים על תרופות. לפסח ונזכיר מה שכתב הרב שטרן בהסכמת הרב ווזנר והרב אלישיב: "כל אותן אנשים אשר נוטלים תרופות מחמת בעיות רפואיות, כגון לחץ דם, סכרת או חולי לב, כליות ושאר איברים פנימיים וכן אלו הסובלים מבעיות נפשיות וכדומה, רשאים לקחת את תרופותיהם בלי שום חשש ופקפק כלל, בין אם הם מופיעים ברשימת התרופות הכשרות ובין אם הם אינם מופיעים."

אכן פיקוח נפש דוחה אפילו חמץ !

לסיום - הלל בליל הסדר

נשוב ונסיים בליל הסדר שבו העיקר הוא ההודאה והלל על נס הגאולה ממצרים. לפי הר"ן יש לברך ברכת הלל בליל הסדר (פסחים פרק י'), אם-כן נשאלתי: למה בחו"ל לא מברכים על הלל בליל הסדר, לא בבית הכנסת ולא בבית בזמן אמירת הלל מתוך ההגדה? לפני שנשיב על השאלה, נראה מקורות המנהג.

מובא במסכת סופרים (פרק כ, הלכה ט (או הלכה ז): "וגומרין את ההלל כל שמונת ימי חנוכה...וצריך לברך בתחילתו ולקרותו בנעימה (בניגון), דתניא ר' שמעון בן יהוצדק אומר, ימים שמונה עשר ולילה אחד, יחיד גומר בהן את ההלל, (כלומר, יש שמונה עשר ימים ולילה אחד בשנה בהם יש חיוב לומר הלל) ואילו הן: ... ויום טוב הראשון של פסח **ולילו** (כלומר, ליל פסח כלול בהם)...ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בשני לילות של גליות (גירסת הר"ן: בבית הכנסת), ולברך עליהן, ולאומר בנעימה, לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך, שכבר בירך ברבים." וכן מובא בתלמוד הירושלמי מסכת ברכות (פרק א, הלכה ה, דף י'): "ד(א)מר רבי יוחנן: הלל(בליל פסח) אם שמעה בבית הכנסת יצא(נדי חובה ואין צריך לברך עליו בבית)". וכך מפרש הפני משה: "דהאמר ר' יוחנן בהלל אם שמע בבית הכנסת כמו שנוהגים הספרדים לאומרו אחר תפילת ערבית, יצא ושוב אין צריך לברך עליו בבית". וכך פסק מרן הב"י שהיה גר בצפת בארץ ישראל וכותב בשלחן ערוך(תפז, ד): "בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה **בברכה** תחלה וסוף. ויכן נוהגים למעשה גם האשכנזים בארץ ישראל. לעומת מסכת סופרים והתלמוד הירושלמי שמחייבים לומר הלל עם ברכה בליל פסח מובא בתלמוד הבבלי (ערכין י'): "דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: ויום טוב הראשון של פסח." וכך פסק הרמ"א בחו"ל בפולין לומר הלל רק בפסח בבוקר: "אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל." והסביר בערוך השלחן (תפז, ז) את טעם הרמ"א: "לפי שלא נזכר זה בש"ס (הבבלי) ובירושלמי איתא(כתוב) שהיו קורין הלל (בליל פסח) בבכ"נ." אכן ההבדל במנהג בין התלמוד הבבלי, התלמוד של חו"ל ששם לא שייך לומר הלל בברכה בליל הגאולה כי אין נְשִׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נֶגֶר(תהילים קלז, ד) לבין התלמוד הירושלמי, התלמוד של ארץ ישראל שכאן בליל הגאולה הראשונה מרגישים כבר את פעמי הגאולה האחרונה וכאן אומרים בליל פסח כולם הלל עם ברכה. וכך נהגו גם רבותינו אפילו עוד בחו"ל הרב קוק והרב סולוביצקי שאמנם גופם היה שם, אבל לבם היה כבר בארץ ישראל.

מסופר על הרב אי"ה קוק בחו"ל, כשהיה רב של קהילת בויסק ברוסיה, היה מתפלל בליל פסח בביה"כ של חב"ד וקורא אתם את ההלל עם ברכה. ולפני תפילת מעריב היה דורש בפני הציבור על יציאת מצרים על פי מאמרי אדמו"ר הזקן, בעל התניא בספריו "תורה אור" ו"ליקוטי תורה". (מועדי ראיה עמ' שז). כאשר עלה הרב קוק לארץ ליפו, הוא היה מתפלל כרגיל במנין אשכנזי, כיון שכאן בארץ נוהגים גם האשכנזים כדעת מרן השו"ע לומר הלל עם ברכה בליל פסח..

וכן מסופר בספר נפש הרב(עמ' קפג-קפד, ש) "הרב יוסף דב הלוי סולוביצקי היה מייצג לרבנים (בחו"ל) שכל היכא דאפשר מבלי לעשות מחלוקת בקהילה, שכדאי להם להנהיג אמירת ההלל בברכה בבית-הכנסת בבי' הלילות של פסח, אפילו במקומות שלא נהגו כן מתחילה, כי כן נראה לו להלכה מעיקר הדין." ובספר פניני הרב (עמ' פח) מוסיף בשם הרב יוסף דב סולוביצקי "שהוא זוכר שסבו הגאון ר' חיים כן אמר את ההלל במנין שלו (בליל הסדר), אלא שדודו הגר"י יצא אז מבית-הכנסת, כי הוא לא רצה לנהוג כן, וגם לא רצה שיהיה נראה כפורש מן הציבור."

הרב שלמה גורן זצ"ל כשהיה רב ראשי לישראל פסק שגם בליל עצמאות יש לומר הלל עם ברכה כמו בליל פסח. אני זוכר שכך נהגו אז בישיבת מרכז הרב בהוראת ראש הישיבה הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל משום כבוד הרבנות הראשית לישראל, שהוא המרא דארעא דישראל. אבל כשיסיים לכהן כרב ראשי

לישראל, הפסיקו במרכז הרב לומר הלל בליל עצמאות ורק אמרו כמו מקודם הלל שלם עם ברכה ביום העצמאות בבוקר, כפסק המקורי של הרבנות הראשית לישראל וכפי שנפסק בשו"ת קול מבשר ס' כא. ואני תפילה: "ושמחנו בישועתך". שנזכה לא רק לישועה לכלל ולפרט אלא גם ל"ושמחנו", שנזכה לשמוח בה ולהודות ולהלל עליה לה'.

בהזדמנות זו אני רוצה לברך את כל הקהל הקדוש, משפחות הקהילה והשכונה בחג כשר ושמח, בריבוי אהבה ושלוש בבתי ישראל ובין כל חלקי עם ישראל ובפרט בעיר הזאת ונזכה לאור חדש על ציון ולגאולה שלמה במהרה בימינו.